

GUIA D'AUDICIÓ **DON CARLO**, de VERDI

Amb referència en particular a la versió 1884, de Milà

En l'etapa de celebritat del mestre, la direcció del parisenc *Teatre de l'Opéra* li encarregà a Verdi una òpera pensant en donar relleu a les festivitats amb motiu de l'Expo Universal de París de 1867. Després de diversos dubtes pel que fa a la temàtica, Verdi va escollir inspirar-se en l'obra teatral de Schiller *Don Karlo* (1787). Els llibretistes van ser Joseph Méry i Camille du Locle.

L'estrena es va fer al Théâtre de l'Opéra (edifici Le Peletier, al cap de poc incendiat), el 11 de març de 1867, amb un èxit creixent.

Don Carlo és una obra de plena maduresa del mestre quan, ja després dels grans èxits dels anys 50, l'autor compona de manera més selectiva i pausada. Aquesta òpera en concret adquireix un format de **Grand Opéra** propi del gust francès i de la tradició del teatre oficial, també dit *l'Académie*

Il·lustració: Don Carlo, Julià Pascual, 2018

Nacional de Música, que demanava uns criteris de grandiositat en les obres que s'hi representaven: llarga durada (amb tendència als 5 actes), introducció d'algun ballet important, algunes escenes de gran espectacularitat (amb grans cors, arquitectures escèniques i recurs a grups de figurants), amb temes *importants*, habitualment de caire històric i, evidentment, en francès. Totes aquestes condicions van ser assumides per Verdi. Un cop feta l'estrena (i inclús abans de la primera funció) l'obra va ser sotmesa a moltes alteracions per adaptar-la a diversos llocs on es representaria, escurçant determinades parts, o, fent la traducció a l'italià (llengua en la que avui dia es representa majoritàriament).

Per tant, cal anar en compte quan anem al teatre o agafem un enregistrament, tot i tractar-se substancialment de la *mateixa* òpera, podem trobar significatius canvis **segons la versió que ens ofereixin**: en francès (*Don Carlos*) o en Italià (*Don Carlo*); en 5 actes o en 4 actes. En aquest darrer cas es suprimeix, com ja es va fer en vida i consentiment de Verdi el primer acte de l'estrena: l'*acte francès*, que transcorre en els boscos de Fontenebleau, quan Carles i Elisabetta es coneixen i s'enamoren, abans que la noia fos promesa a al rei Felip per motius polítics). La versió italiana en 4 actes és la més usual i a la que ens referirem en el "Guió" que seguirà. La pèrdua del primer acte provoca que costi un xic captar l'origen de l'enamorament cap a la pròpia madrastra. També limita els efectes de les cites musicals o *leitmotifs*, la majoria dels quals remetent o fan cita al llarg de l'obra, a temes de l'acte de Fontenebleau, recordant la felicitat inicial, quan la parella es va conèixer.

ELS PERSONATGES del DON CARLO

Gran Inquisidor
(Baix)

No es fa referència a cap però el titular a la mort de Carles era Diego de Espinosa.

Princesa d'Eboli
(Mezzo)

Dama d'honor de la reina. Enamorada de Carles

Felip II
(Baix)

Rei d'Espanya i pare de Carles.

Elisabetta (Isabel de Valois)
(Soprano)

Esposa de Felip II, madrastra de Carles

Don Carlo
(Tenor)

Fill del rei. Enamorat d'Elisabetta

Rodrigo
(Bariton)

Amic de Carles i assessor del Rei. Marquès de Posada.

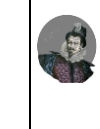
PERSONATGE FICTICI

Carles V
(Baix)

Pare de Felip II i avi de Carles. Ja mort quan passen els fets. Agafa forma d'un frare.

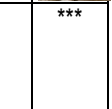

GUIÓ, EN ESQUEMA, DE **DON CARLO** (per tant, en italià). Versió de Milà de 1884

Guapo?	Què	Qui	Fragment	Comentaris	Aspectes musicals
I, acte (Al Monestir de Yuste.)					
**	QUADRE I	Monjos i un frare	Escena amb COR masculí: <i>Carlo il sommo imperatore ...</i>	Una molt breu introducció orquestral (un minut i mig) donarà pas a uns frares resant. Un frare sol destaca, agenollat davant de la tomba de l'emperador Carles V,	
	Al claustre del monestir de Yuste. I destaca la tomba de l'emperador Carles V	Don Carlo	Escena i ÀRIA : <i>Al chiostrò di San Giusto ... lo la vidi</i> .	Recorda quan es van enamorar amb Elisabetta als boscos de Fontenebleau. Única àrea del "protagonista" en tota l'òpera.	L'ària estava en el primer acte de la versió francesa i es conserva. Peça elegant que tindrà el clarinet com acompanyant principal.
		Carlo i Rodrigo	Escena i DUET . <i>È lui! ... Dio, che nell'alma infonde.</i>	L'inici de l'ària ens presenta el principal leitmotiv: el de l'amistat. Després d'una interrupció pel pas dels reis i cant de monjos, l'orquestra repetirà el motiu al final.	Per destacar l'amistat els dos canten a l'uníson a una tercera de distància en les seves diferents tessitures.
**	QUADRE II	Cor dames, Tebaldo i Eboli	Escena amb COR femení: <i>Sotto ai folli</i> .	L'ambient colorista contrasta amb el lúgubre quadre anterior. Les dames de companyia i el patge Tebaldo a la natura i les flors	Després d'una breu introducció orquestral a manera de ballet. El patge és una soprano <i>in travesti</i> .
		Cor, Eboli, Elisabetta, Tebaldo	ÀRIA (canzone) amb cor: <i>Nel giardino del bello saracin ostello</i> .	És la peça més "exòtica", de suposat aire espanyol. L'ària té dos parts: primer més aïrosa i la segona, acompanyada, més lleugera.	És una ària que recorda el belcantisme, amb parts ben agudes i contrastos. És de les més llúides.
***		Eboli, Rodrigo, Elisabetta	Escena amb <i>ballata</i> , TRIO i ÀRIA de Rodrigo: <i>La Regina!... Che mai si fa nel suol francese?... Carlo ch'è sol il nostro amore vive nel duol...</i>	La música perd el to alegre que ha tingut al principi del quadre. Hi ha un petit i bell trio amb aire de dansa cortesana.	Rodrigo té una bella ària (<i>romança</i>) acompanyada per pizzicatos de corda i diàlegs amb les 2 dones
		Elisabetta i Carles	Escena i DUET : <i>Io vengo a domandar grazia allà mia regina</i> .	La parella malda entre els seus sentiments els deures respectius: finalment ell proclama el seu amor impossible.	Tot el llarg duet és un crescendo de lirisme i finalment passió en que els sentiments afloren.
		Felip II, Elisabetta i cort	Escena i ÀRIA [E]: <i>Il Re!... Non pianger, mia compagna, ...</i>	Felip s'enfurisma en trobar sola a la reina i expulsa a França a la dama d'honor. Elisabetta cantarà una bella ària de consol a la amiga.	Amb acompanyament principal amb el corn anglès. A la segona part el cor acompanya l'èria.
	**	Rodrigo i Felip II	Escena, ÀRIA [R] i DUO . <i>Al mio regal cospetto... O signor, di Fiandra arrivo ... Col sangue sol potei ...</i>	El rei interroga a Rodrigo sobre la situació a Flandes i aquest contesta amb tota franquesa. La tensió puja fins que Rodrigo denuncia: " <i>Orrenda pace! La pace dei sepolcri!</i> ". Al final el rei adverteix Rodrigo que vegili amb l'inquisidor	A l'ària Rodrigo passa de l'agitació a una serenitat després d'haver-se pogut explicar. El duet també anirà de la tensió a l'harmonia entre els personatges.

Guapo?	Què	Qui	Fragment	Comentaris	Aspectes musicals
II, acte (Als jardins d'ela reina / A la plaça davant la catedral val·lisoletana)					
**	Preludi	Orquestra	Preludi orquestral	La música rememora els records de Carles, al primer acte, quan enyorava el seu enamorament amb Elisabetta	La trompa del principi simbolitza l'enyorança de Carles
	QUADRE I	Don Carlo	RECITATIU : <i>A mezzanotte, ai giardini</i>	Don Carlo creu, erròniament, que la reina el cita als jardins.	Ens lleus tocs dels violins creen un ambient de misteri
**		Don Carlo i Eboli	DUET : <i>Sei tu, sei tu, bella adorata</i> .	Carlo, confós, declara el seu amor per Elisabetta. La d'Eboli primer creu que Carles la correspon, després descobreix els veritables sentiments de l'hereter.	Unes notes llargues de les trompes acompanyen el moment en què Carles descobreix l'error.
		Eboli, Rodrigo, Carlo	ESCENA : <i>Che disse mai!</i> TERCET : <i>Al mio furor sfugitte in vano... Trema per te, falso figliuolo</i> .	Descobert per Eboli l'amor de Carles per la reina arriba Rodrigo, sense que es trenqui el discurs musical.	Del tercet va creixent passant sense transició del recitat al, culminant a partir de <i>Trema per te</i> .
		QUADRE II	Poble Frares	CORS : <i>Spuntato ecco il di d'esultanza (poble) / Il di spuntò (frares)</i>	El poble fa un cant joïós per la festa de coronació i l'espectacle de l'execució que veurà. Els frares, en fort contrast, plantegen un so lúgubre anunciant l'execució i reclamen el penediment dels hereges protestants.
	Orquestra, després cor		Marcia .	Una fanfara acompanya l'arribada de la comitiva reial. Típica peça per acompanyar una llúida desfilada	D'aire marcial i brillant. Al final torna el cor.
**					

		A la plaça davant la catedral de Valladolid	Herald i cor	ESCENA: <i>Schiusa or sia la porta del tempio!</i>	El poble demana que comparegui el rei per a veure'l coronat
	**		TOTHOM	FINAL: <i>Nel posar sul mio capo la corona.</i>	La irrupció de l'hereu amb els diputats flamencs crearà una situació de gran tensió. Al final una bella "veu celestial" amb acompanyament d'arpa intercedeix per l'ànima dels condemnats.

Guapo?	Què	Qui	Fragment	Comentaris	Aspectes musicals
--------	-----	-----	----------	------------	-------------------

III, acte (A l'Escorial.)					
	****		Felip II	ÀRIA [en ARIÓS] <i>Ella giammai m'amò ... Dormirò sol nel manto mio regal ...</i>	Felip, sol en mig del seu poder, es lamenta del desamor de la seva esposa. És un moment en què el rei es fa humà. Més que ària domina l'aríós: entre el recitatiu i el cant, en diàleg amb l'orquestra. El moment més cèlebre de l'obra.
	***	QUADRE I A l'estudi del rei. S'inicia la matinada	El Gran Inquisidor i Felip II	Escena, ARIÓS [GI] i DUET: II Grand'Inquisidor! ... <i>Allor son io ... Per travessar i di dolenti ...</i>	Arriba el Gran Inquisidor acompanyat per dos frares perquè és cec. Descriu els mutus interessos i el duel per l'hegemonia entre el poder civil i religiós
	***		Elisabetta, Felip II, Eboli, Rodrigo	Escena, QUARTET: <i>Giustizia ... Ah! Si maledetto ...</i>	Es descriuen les acusacions malicioses de l'Eboli contra Elisabeth. La reina acompanyada per la flauta (símbol d'innocència) a la 2a part del quartet
	****		Eboli i Elisabeth	Escena / i ÀRIA: <i>Pietà! Pietà! Perdon! ... / O don fatale ... O mia Regina</i>	Eboli s'adona del mal que ha fet i demana perdó a la reina. Acabarà lamentant-se de la seva funesta bellesa que l'ha dut a la vanitat. Un altre dels moments cèlebres de Verdi per a mezzo.
			Orquestra	Preludi	Molt breu preludi de l'orquestra
	***	QUADRE II A la presó del palau	Rodrigo i Don Carlo	Escena, ÀRIA [R] i Diàleg en recitatiu: <i>Son io, mio Carlo ... Per me giunto ... Che parli tu di morte ... O Carlo ascolta</i>	Rodrigo ha anat a visitar Carlo i li explica que ha assumit totes les sospites per salvar al príncep i amic. Rodrigo serà ferit i morirà.
			Felip II, Carles i la cort.	FINALE. Escena amb cor: <i>Mio Carlo, a te la spada io rendo</i>	Felip i la seva cort entren a la Cel·la i Felip restitueix al seu fill l'espasa. Després el poble s'amotoïna per a salvar el príncep encara que s'atmoreixen davant l'inquisidor. Finalment Eboli facilita la fugida de Carles.

Guapo?	Què	Qui	Fragment	Comentaris	Aspectes musicals
--------	-----	-----	----------	------------	-------------------

IV, acte (*)					
			Orquestra	Preludi orquestral	Amb un preludi orquestral, amb tons lúgubres dels metalls, que recorda el cant fúnebre dels monjos al 1. acte.
	***	1a escena	Elisabetta	ÀRIA: <i>Tu che la vanità ... Tra voi, vaghi giardin</i>	Ella comença amb frases severes i va passant a la nostàlgia pel seu país i la fatalitat de l'impossible amor
	**	2a escena	Don Carlo i Elisabeth	Escena i DUET amb cabaletta: <i>È dessa ... Un detto, un sol ... Ma lassù ci vedremo.</i>	S'acomoden. Assumeixen el seu destí: Compten retrobar-se al cel
		Finale	Felip, Inquisidor i esbirros, Elisabeth, Carles i frares	FINAL: <i>Sì, per sempre! Io voglio un doppio sacrificio</i>	El final és sobtat i ràpid. El fantasia de l'Emperador Carles V acabarà protegint Don Carlo de la captura però l'acompanya cap a la mort.

Caricatura de Verdi, per Gédéon, del 1867al·lusiva a la composició del *Don Carlos*. ►

IL MAESTRO VERDI, 1859

Versions principals del *Don Carlo/s*

Any	L·Loc	Idioma	Actes	Ballet?	Comentari
1866	Abans de l'estrena	Francès	5	No compostat	En assajos es veu massa llarga
1867	De París (estrena)	Francès	5	Sí	Amb talls fets pel mateix Verdi
1867	De Bolònia	Italià	5	Sí	Estrena a Itàlia
1884	De Milà	Italià	4	No	A La Scala. La versió més habitual
1886	De Mòdena	Italià	5	No	Recupera l'acte I, de Fontenebleau

ARGUMENT

APPARIZIONE PERSONAGGI		Atto primo				Atto secondo				Atto terzo				Atto quarto			
Personaggi \ Scene																	
FILIPPO																	
DON CARLO																	
RODRIGO																	
INQUISITORE																	
UN FRATE																	
ELISABETTA																	
EBOLI																	
TEBALDO																	
LA CONTESSA D'AREMBERG																	
IL CONTE DI LERMA																	
ARALDO REALE																	
UNA VOCE DAL CIELO																	

Aparició dels personatges. [de Libretti d'Opera Italiani (<http://www.librettidopera.it/>)]

Acte I (Monestir de Yuste, a l'alba. Davant la tomba de Carles V)

Un grup de frares recorden l'ànima del rei Carles V, que es va voler retirar al monestir. Destaca un frare que demana per la salvació del rei mort. Carles, el net del rei allà enterrat es troba amb el seu amic Rodrigo, aleshores marquès de Posa, i li confessa l'amor culpable per Isabel, ara casada amb el seu pare, el Felip II. L'amic li aconsella a Carlos que deixi la cort i que ajudi a l'alliberament del poble de Flandes, fortament reprimits pels *tercios* espanyols en la seva religió protestant i llibertat.

En un jardí la reina Isabel està descansant amb les seves dames, entre les quals la princesa d'Eboli que està enamorada de Carles. Es presenta Rodrigo i lliura a la reina un escrit de Carles demanant una entrevista. Ja a soles la parella de joves, Carles demana a la seva madrastra i estimada que intercedeixi davant Felip II per a que el deixi marxar a Flandes. A la vegada però, li declara el seu amor. Carles acabarà fugint commocionat pels seus remordiments. Felip II arribarà i trobarà la reina sola, cosa totalment inadequada en el protocol de l'època de manera que expulsa de la cort la dama principal de companyia, la comtessa d'Areemberg. Ja sol Felip II es trobarà amb Rodrigo qui li exposa els abusos comesos a Flandes i li demana, en un tens duet que els doni la llibertat. El rei no accedeix però acaba apreciand la sinceritat del jove.

Acte II (Primer als jardins de la reina, de nit /

Després, l'auto de fe a la plaça davant la catedral de Valladolid)

La princesa d'Eboli s'ha posat la mantellina i penjolls de la reina i envia un bitllet citant a Carles al jardí, tot fent-se passar per la reina. Quan Eboli disfressada arriba Carles, li declara el seu amor

a la dona fins que s'adona de l'engany. L'Eboli, despitada, amenaça de fer saber la deslleialtat a Felip II. Arribarà Don Rodrigo que demanarà a la dama que surti i Don Carlo lliura uns documents secrets compromesos a Rodrigo per a que els guardi.

Complementant les festes de coronació, s'ha organitzat un *auto de fe*. Monjos i ciutadans estan entusiasmats per veure dur a la foguera un grup d'heretges. Arribarà Don Carlos amb uns diputats flamencs per a demanar pietat pels condemnats. Hi ha un enfrontament verbal entre el rei i l'hereu i aquest acaba traient l'espasa. Felip demana que el desarmen però ningú gosa, només ho farà Rodrigo. El rei, agraït, nomena al de Posa duc i Carles és conduït a la presó. L'acte s'acaba amb exclamacions de la multitud

Acte III

(al palau de l'Escorial. Primer la cambra del rei/ després la presó)

Al seu estudi, a l'albada, Felip II es lamenta del desamor de la seva esposa (el cèlebre *Ella giammai m'amò!*). Arribarà el Gran Inquisidor. L'acompanyen uns frares perquè és cec. Ara es produirà un duel entre la voluntat del rei i l'exigència el poder religiós que reclama la mort de Rodrigo i la repressió de les aspiracions flamenques. El rei serà amenaçat si no accedeix i Felip consta el control de l'Església. Ara arribarà la reina i Felip l'acusa d'adulteri. La prova és l'arqueta d'Elisabetta, objecte que la d'Eboli ha sostret i lliurat al rei, on hi ha un retrat de Carles. La reina acaba desmaiand-se i el rei demana ajuda. Acudeixen l'Eboli i Rodrigo. Després d'un tercet-quartet, els dos homes surten i la princesa, penedida, reconeix la seva traïció a la reina, declarand-se enamorada de Carles i ressentida cap a Felip, que en seu moment l'havia seduït. Elisabetta invita a la traïdora a triar entre el convent o l'exili.

A la presó Rodrigo visita a Carlos. Li explica que el va desarmar per salvar-lo de la ira paterna i que guarda amb ell els documents comprometedors, cosa que probablement li comportarà la mort. Efectivament, veiem com a distància el Gran Inquisidor fa que un soldat d'una arcabussada fereixi de mort a Rodrigo. Aquest mor en bressos de Carles. Arribarà Felip que té un nou enfrontament amb Don Carlo i es compadeix pel lleial Rodrigo. Se sent de fons el poble que, encoratjat per l'Eboli, reclama la llibertat de Carles. El rei i l'Inquisidor acabaran aturant la protesta amb amenaces.

Acte IV (Novament al claustre del monestir de Yuste.

Al fons, la tomba de Carles V. És mitjanit)

Elisabetta està resant davant la tomba de Carles V, demanand-li que protegeixi el seu net. Arribat Carles explica a la seva estimada que fugí cap a Flandes i la parella s'acomia. De cop arriba Felip II acompanyat pel Gran Inquisidor i els seus oficials.

Inesperadament s'obre el monument funerari del fons i en surt Carles V que agafa a Don Carlo i se l'endú cap a la tomba.

PER A GAUDIR DE DON CARLO A CASA

CD	<ul style="list-style-type: none"> • Versió francesa en 5 actes: D.G. 1985. Dr. Claudio Abbado. Amb Plácido Domingo, Katia Ricciarelli, R. Raimondi, L.V. Terrani, Leo Nucci. • Versió de Milà, italiana en 5 actes: EMI 1992. Dr. Riccardo Muti. Amb Luciano Pavarotti, Daniela Dessi, Samuel Ramey, L. D'Intino, Paolo Coni,. 	<ul style="list-style-type: none"> • Versió íntegra, amb un bon Domingo però poc francès. • Versió en directe
DVD	<ul style="list-style-type: none"> • Versió en francès en 5 actes: NVC 2003. Dr. Anntonio Pappano. Amb Roberto Alagna, Karita Mattila, José van Dam, Valtrud Meier, Hampson,. • Versió en italià. NTC 2014. Amb Jonas Kaufmann, Anja Harteros, Thomas Hampson, M. Salminen, E. Semenchuk. 	<ul style="list-style-type: none"> • Amb gran direcció d'orquestra. • Amb prestigiós repartiment.
Per saber-ne més	ALIER, Roser. 2001. <i>Don Carlo</i> . Barcelona: Ed. Robinbook. Col. Ma Non Troppo. LICEU. 2007. <i>Don Carlos</i> . Barcelona: Gran Teatre del Liceu. PALAU DE LES ARTS 2007. <i>Don Carlo</i> . València: Palau de les Arts (útil pels leitmotivs –pp. 102 a 105-) SCEMAMA, Patrick 2008. <i>Don Carlo</i> . París: Opéra National de Paris	